

Mitja Velikonja

Nov dan in nova noč

Božo Repe, Jutri je nov dan – Slovenci in razpad Jugoslavije; Modrijan, Ljubljana, 2002; 459 str.

V razbohoteni literaturi o razpadu socialistične Jugoslavije – znanstvenih študijah, memoaristiki, leposlovju – ki smo mu priča v zadnjih letih, je najbolj očitno umanjkal prav 'slovenski del'. Repetova knjiga ta manko odpravlja: gre za doslej najbolj sistematično analizo tega delikatnega obdobja najnovejše slovenske zgodovine, prehoda iz prejšnje skupne države v samostojno in iz prejšnje politične ureditve v parlamentarno. Avtor dogajanja logično razčleni v šest sklopov, vsak izmed njih je kronološko zasnovan, začenši s pregledom desetletij razmerij Slovencev z jugoslovansko federacijo, nastankom opozicije v osemdesetih in odnosom med njo in postopno refomirajočo se oblastjo, gospodarskimi in ustavnimi vidiki osamosvajanja, vojaškimi dogajanja na obeh straneh, zaključni pa z mednarodnimi vidiki celotnega procesa (na koncu pa je dodana še kronologija pomembnejših dogodkov). Priznati mu gre impresivno širino pristopa, minuciozno obravnavo (v ključnih dneh do ur natančno), opiranje na zelo različne vire in njihovo medsebojno primerjanje. Med znanimi dejstvi in scenariji omenja tudi kopico manj znanih (npr. propadli predlog o rekonstrukciji karantanskega obreda ustoličevanja knezov v geometrijskem središču Slovenije pri Vačah ob inauguraciji predsednika in članov predsedstva leta 1990, str. 128). Izpostavlja kompleksnost teh dogajanj in se jih tudi ustrezno večstransko loteva, kar napove že na prvih straneh: tako povsem upravičeno ugotavlja ambivalentni položaj, dobre in slabe

plati življenja Slovencev v obeh Jugoslavijah, njihova (raz)očaranja z njima, lojalnost in kritičnost, (ne)udeležbo v njunem vodenju itn., "bilanca" tega pa naj bila zanje vseeno pozitivna (str. 5).

Po drugi strani pa lahko upravičeno ugotovim, med glavnimi stališči te knjige in običajnimi ter "uradnimi" pogledi na slovensko osamosvojitve, kot jo lahko slišimo predvsem s strani slovenske mainstreamovske (torej tako trenutno oblastne kot opozicijske) politike, ni nekih bistvenih razlik. Avtor je seveda zelo daleč od preprostih nacionalističnih soteriologij z začetka devetdesetih, nacionalnega zgodovinskega na način evolucije oz. narodnega vzpona h končnemu cilju, k v ti-sočletju končno dosanjani nacionalni državi, ali prerivanja strankarskih interpretacij za osamosvojitvene zasluge. Toda njegova pozicija se vseskozi ustavlja na meji kritičnosti. Drugače rečeno, očitno je pomanjkanje problematizacije nekaterih negativnih pojavov – pri tem ne mislim posameznih ekscesov, ampak sistemskih krivic in anomalij – ki so se pojavljali v tem času in so se odtlej nadaljevali. Npr. ni podrobne obravnave slovenskega nacionalizma ("Garbo nacionalizma", kot ga je bil označil Warren Zimmermann), ki se ne kaže le v etnični distanci do t. i. Neslovencev ter v balkanofobnem javnem diskurzu in v javnem mnenju (empirične raziskave tako celotne populacije kot npr. mladih kažejo osupljive podatke glede ksenofobijel), ampak tudi v diskriminatorni zakonodaji.

Ni obravnave, niti omembe etničnega čiščenja "po slovensko", torej fenomenena desettisočev t. i. "izbranih", ki so "izginili" ravno ta čas, leta 1992. Šovinizacije in reprimitivizacije delov slovenske družbe, medijev in politike. Političnih ambicij in arogance radikalnega dela Rimskokatoliške cerkve na Slovenskem ali nekaterih samozvanih moralnih, kulturniških in intelektualnih

avtoritet (institucij ali posameznikov). Denacionalizacije v stoodstotnem obsegu vračanja v naravi, tudi tiste lastnine, ki je bila odvzeta že v času prve Jugoslavije. Dvoličnega taktiziranja slovenske politike v poznih osemdesetih, npr. lažnega oz. oportunističnega solidariziranja z upornimi Albanci v sicer upravičenem odporu Miloševiću politiki in skoraj popolne ignorance do njih kasneje, v devetdesetih (npr. zastavlja se vprašanje, ali je bilo znamenito zborovanje v Cankarjevem domu februarja 1989 res sklicano iz iskreno humanitarnih razlogov v podporo stavkajočim rudarjem na Kosovu, ali pa bolj pridobivanju – za prihodnje projekte nujne – politične in nacionalne homogenizacije v Sloveniji v odporu skupnemu nasprotniku?). Dalje, umanjka predstavitev široko zasnovane platforme političnih in medijskih lamentacij o vesplošni ogroženosti Slovenije, njene kulture in jezika, kar vse je hvaležno opravičevalo delovanje slovenske politike in mobiliziralo javnost v njeno podporo.

Avtor tako zgolj mimogrede omenja nekatere izmed teh obosamosvojitvenih izrazito negativnih epizod in dogajanj, mdr. "neke vrste neformalno cenzuro" (ki jo je med vojno pri glavnih medijih vzpostavljala Kacin, na str. 355), propagandno vojno med tisto desetdnevno (v kateri je bila slovenska stran veliko uspešnejša in učinkovitejša), naravnost fašistoidne parole s političnih mitingov na Slovenskem konec osemdesetih (mdr. "Bosanci ven, Bosance v žgance, Srbe na vrbe, Jugosi marš", na str. 225) ali skokovito naraščanje brezposelnosti (str. 146, ne omenja pa prav takšnega večanja družbene neenakosti in revščine – o tem argumentirano priča mdr. nova knjiga Sreča Dragoša in Vesne Leskošek *Družbena neenakost in socialni kapital* /Mirovni inštitut, Ljubljana, 2003).

Dalje, precej moteče so nekatere esencialistične in vrednotne razlage,

mestoma tudi opazke npr. o "tipično balkanski situaciji" (str. 84), o "tipično jugoslovanski taktiki zavlčevanja, sprenevedanja in 'nadmudrivanja'" (str. 274), o različnosti vrednot in razvojnih modelov med Slovenci in Srbi v osemdesetih (str. 26 in 38, kot da je šlo za homogeno naroda, mentaliteti in politiki), o – citirajoč Petra Jambreka – "ponotranjenju skupnega demokratskega etosa" slovenske opozicije in oblasti (str. 173), o višji stopnji "iracionalnosti" srbskega in hrvaškega nacionalizma v primerjavi s slovenskim (str. 8, 9) ali o tem, kako je "slovenski 'nacionalpluralizem' ... še vedno boljši kot srbski 'nacionalboljševizem'" (sklicujoč se na Lasla Sekelja, str. 64). Nikakor ne zanikam pomembnih razlik v političnih in družbenih dogajanjih pred njim, med njim in po obravnavanim obdobjem med različnimi deli nekdanje skupne države; pri tem pa ne smemo pozabiti na razlike tudi znotraj njih samih. Povsod so soobstajale demokratične in avtoritarne, državljanske in nacionalistične, modernistične in tradicionalistične (integristične) tendence in politike: razlika je bila v tem, katere izmed njih so v posameznih primerih in obdobjih prevladale.

Glede priseljevanja delavcev iz drugih republik v razvito Slovenijo v sedemdesetih in na začetku osemdesetih ugotavlja, da je v nekaterih krajih "bistveno preseglo t. i. kritično mejo, ki po socioloških kriterijih še zagotavlja nekonfliktno sožitje" (prav zanima me, kateri so ti "sociološki kriteriji" nekonfliktnega sožitja, kot sociolog še nisem slišal zanje? – problem seveda ni v nekih 'kritičnih mejah', v 'ustreznih deležih' večine in manjšin v družbi, ampak v njihovi ne/strpnosti, zaprtosti/odprtosti, ne/sprejemanju pluralizma). V primeru vojn na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini žal ponavlja popolnoma nevzdržne huntingtonske interpretacije, da je bil to "hkrati mednacionalni, kulturni in vers-

ki spopad" (str. 437, tudi 7), ne pa tipična osvajalna vojna velikosrbske (in kasneje, v manjši meri tudi velikohrvaške) politike, ki se je odevala v razne takšne izgovore, da bi mobilizirala domačo javnost in odvrnila interese svetovne. Avtor pravilno ugotavlja malignost srbske religijsko-nacionalne mitologije nebeškega naroda, pozablja pa na razmah venetskega mita pri Slovencih (leta 2002 je bil na to temo sklican celo neki simpozij v organizaciji Svetovnega slovenskega kongresa!) ali onega o kulturni superiornosti do balkanskih narodov, da različnih religijsko(oz. katoliško)-nacionalnih mitov niti ne omenjam (lep primer idilične samopercepcije Slovenije iz dokumentov MZZ iz začetka devetdesetih navaja na str. 360, 361).

Tudi to obdobje slovenske zgodovine potrebuje neke vrste "antizgodovinski" pogled, ki bi načrtno dekonstruiral, demitologiziral obstoječe zgodovinske interpretacije in samokritično pokazal tudi na njene mračne strani, slepe lise in črne luknje, npr. na način avtorjev Giordana Bruna Guerrija v knjigi "Antistoria degli Italiani: Da Romolo a Giovanni Paolo II" (Mondadori, Milan, 1999), Suzanne Citron v študiji "Le mythe national: L'histoire de France en question" (Les Editions ouvrières, Etudes et Documentation internationales, Pariz, 1991) ali zbornika "Histoire de France – Mythes et realites", ki so ga uredili S. Citron, C. Guyonvarc'h in Y. Plasseraud (Editiones Eres, Toulouse, 1995). Lep primer kritičnega spopada z nekaterimi najbolj obstojnimi miti v slovenski zgodovini je nenazadnje tudi sam Repetov članek "Gospodari dveh tretjin Evrope" (Delo – Sobotna priloga, 30. 10. 2003, str. 8, 9): sijajno bi bilo, da bi bila o tem napisana cela interdisciplinarna študija.

Nazaj k pričujoči knjigi: družboslovne in humanistične študije tega obdobja slovenske zgodovine bi mo-

rale biti pozorne na procese, ki so potekali vzporedno: nedvomne demokratizacije družbe in obenem njene 'nacionalizacije' (oz. 'etnifikacije' ali 'gentilizma'); njenega hkratnega odpiranja in zapiranja; nacionalne in politične homogenizacije, ki je šla vstric z ekskluzivacijo in ksenofobijo. Neločljivi deli "novega dne", če citiram citirani del naslova knjige, so tudi "nove noči" in stišanje oz. preziranje takšnih kontroverz po svoje tudi prispeva k njihovi normalizaciji. Če je bila osamosvojitve Slovenije domišljena in inicirana kot demokratični in državljanski projekt, ki naj bi vodil k emancipaciji, spoštovanju razlik in blagostanju vseh njenih državljanov, potem lahko ugotovim, da žal še zdaleč ni zaključena.